

Journal of Endowment
& Charity Studies
<https://ecs.ui.ac.ir/?lang=en>

Journal of Endowment & Charity Studies

E-ISSN: 2980-9444

Vol.1, No.1, Spring & Summer, 2023, pp25-48

Received: 27/08/2022 Accepted: 22/10/2022

Research Paper

Investigating the sources of waqf funds for higher education in selected countries

Hamid Mortezaaniya*

Assistant Professor, Department of Financial Management, Faculty of Management and Economics, Imam Hussein University (AS), Tehran, Iran
mortazaniya@ihu.ac.ir

Khalil Norouzi

Assistant Professor, Department of Management, Faculty of Management and Economics, Imam Hussein University, Tehran, Iran
khalilnoruzi@gmail.com

Introduction

One of the ways to compensate for capital shortages in economic problems, lack of liquidity, and oppressive sanctions of enemies is to pay attention to domestic capacities. The problem of lack of government capital to allocate funds to the organizations under its supervision, along with the high volume of bank deposits and also the existence of beliefs and religious motivations in the majority of the people of Islamic Iran, makes us think of using people's participation in economic activities. One of these solutions is the scientific and optimal use of waqf, especially in the form of waqf funds (Hoover, 2007; Farrell, 2007). Waqf funds are funds that collect assets donated by individuals to take steps to establish a higher level of well-being and social justice in addition to satisfying the spiritual needs of individuals (Esavi et al, 2014). According to the UNESCO report (UNESCO, 2009), which examined 51 countries, the impact of the economic crisis on the education system in terms of cost-sharing (tuition and other costs), cost recovery (different types of student loans), and financial diversity (income generating and collecting capital), has forced these institutions to become independent without relying on the government budget. In Malaysia, the government budget allocation for higher education in 2016 decreased by 15.24% compared to 2015 (Hussin et al, 2016; Harun et al, 2016). This research examines the status of waqf funds in the field of higher education during 28 years (1993-2021) from about 395 public and private institutions in selected countries, namely Malaysia, Indonesia, the United States, Turkey, and the United Kingdom.

Research Methodology

This research is qualitative and descriptive. To achieve the goals of this research, a qualitative meta-analysis method was used to examine the sources related to waqf funds in the field of higher education, which is based on secondary information, including published magazine articles, websites related to universities and waqf funds, as well as financial reports of universities, institutions, and colleges. Financial data on the return of waqf funds, the amount of allocation, and the return on assets were used from the website of the National Association of College and University Business Officers (NACUBO), which annually reviews the financial status of universities. All the universities studied are members of the mentioned association. Since the 1970s, the association has conducted annual voluntary surveys of member universities on waqf returns and investment characteristics. About 2,500 private and public universities and educational

---

*Corresponding Author

Mortezaaniya, H., and Norouzi, Kh. (2023). Investigating the sources of waqf funds for higher education in selected countries. *Journal of Endowment & Charity Studies*, 1(1), 25-48.

2980-9444 © The Author(s). Published by University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>).

10.22108/ECS.2022.134806.1014

---

institutes are members of this association, and 395 universities have been examined in this research according to the selected countries. For this purpose, the following steps have been carried out: 1) identifying research results, 2) combining selected research results and comparing them with each other, and 3) evaluating meta-analysis results to reduce estimation errors. It is a statistical community or analysis unit in the meta-analysis approach of past studies. The contents of the articles have been reviewed using the qualitative meta-analysis method, and the data related to academic institutions have been calculated using Excel by calculating the average and checking the increase in resources.

Research Findings

The findings of the research are briefly mentioned in table number one and two.

Table 1- The status of assets and returns of waqf funds in the years 1993 and 2021 and their average changes

subject	1993		2021		average growth
	average	Number of universities	average	Number of universities	
Size of waqf funds (million dollars)	2,210	290	4,990	395	66%
Percentage return of endowment funds	13.2%	138	90%	209	-
Percentage of investment in alternative subjects	4.8%	27	7.6%	387	11%
Percentage investment in stocks	58.55%	32	54.42%	390	-1.625%
Investment percentage in fixed income	31.15%	29	18.75%	390	-26%
Current cost rate of fund operation	4.6	189	4.72%	371	0.3%

In the studied period of 28 years (1993 to 2021), the volume of waqf funds in the sample institutions has increased at an average annual rate of 6.3, that if this percentage is calculated for the entire period, the overall increase is 488% from 4.272 billion dollars to 25.103 billion dollars. Based on the available literature, it has been determined that there are various sources of waqf funds directed to higher education in the countries under study. These sources of waqf funds can be categorized as described in table number two.

Table 2- Classification of waqf sources based on the purpose of waqf and devotees

	1993	1998	2008	2021	Percentage of average annual changes
Total waqf (not adjusted)	4,272.4	9,987.6	17,469.4	25,102.7	6.3%
Total waqf (adjusted)	9,123.6	15,426.3	20,117.9	25,107.7	3.6%
Kind of waqf					
Persons	4,463.6	8,243.5	9,724.1	11,210.3	3.2%
Organizations	4,660	7,182.9	10,393.8	13,892.4	3.8%
Purpose of waqf					
Current affairs	5,107.5	7678	10,685.1	14,369.4	3.6%
Long-term affairs	4,016.1	7,748.5	9,432.8	10,733.8	3.4%
Waqf details					
Graduates	2,442.2	4,806.2	5,756.1	6,537.5	3.5%
Other people	2021.5	3,437.3	3,968	4,672.8	2.9%
Charitable institutions	1,847.6	3,147.3	6,021.9	7,526.4	5%
Organizations	2,047.1	2,829.7	2,746.3	3,594.1	2%
other	765.3	1,038.5	1,625.5	2,771.8	4.5%

Discussion and Conclusion

The importance of providing financial resources through waqf funds for use in the field of higher education is evident by examining the experience of Malaysia, America, Indonesia, Turkey, and the United Kingdom. Today, waqf funds have been receiving more attention compared to other investment funds due to superior investment returns as well as charitable intentions (Lerner et al, 2007: 241). In this study, the yield trend and the amount of investment in waqf funds in selected colleges and universities between 1993 and 2021 have been investigated. In general, the volume of these funds has performed well during the mentioned period, with an average growth rate of 6.3% per year. The review of waqf funds in selected countries shows the increasing growth of the size of waqf funds, although it should be noted that most of the

growth in the size and volume of waqf funds was due to their investment performance. Also, this research shows that waqf funds have recorded a significant return compared to the returns of other institutions, that the average real net return in the period under review was about 12.3 percent. The significance of this return is compared to the return of 4.4% which is indicated by the Standard & Poor's 500 indexes (Shaker & Borden, 2020). The type of investors in waqf funds has changed from individuals to organizations. Also, the goal and intention of most investors in waqf funds have been current and short-term issues. Also, the result of this research shows that among the different groups of investors in waqf funds, university graduates and also charitable institutions have played the biggest role.

The results of this research are suggested to universities that seek to use similar methods by copying the investment strategies of top waqf:

1. Academic waqf funds should be used as a source of financing in all universities of the country.
2. Based on the experiences of countries, the establishment of academic waqf funds in line with current expenses is a solution that can help improve the performance of universities.
3. Universities can enroll university graduates in waqf funds through a mechanism, and their future incomes can be used for university expenses.

Keywords

Waqf fund, Higher Education, Academic Waqf, Waqf Process, Provision of Charitable Resources

References

- Esavi, M., Taleblo, R., and Kazemi, M. (2014). Designing the proposed model of Waqf joint investment fund in Iran's economy. *Bi-quarterly economic essays*, 11(21), 75-96, (in Persian).
- Farrell, E. (2007). Is Bigger any better?. *Chronicle of Higher Education*, 54, A23–A24.
- Hoover, E. (2007). Harvard's new aid policy raises stakes. *Chronicle of Higher Education*, 54, A4.
- Hussin, R., Rashid, R. A., and Yaakub, N. I. (2016). Exploratory study on waqf implementation in Malaysian public and private universities: With special reference to Turkish universities. *International Journal of Business. Economics and Law*, 9(4), 399-409.
- Lerner, J., Schoar, A., and Wongsunwai, W. (2007). Smart institutions, foolish choices: The limited partner performance puzzle. *The Journal of Finance*, 62(2), 731-764.
- Harun, F. M., Possumah, B. T., and Mohd Shafiai, M. H. (2016). Issues and economic role of Waqf in higher education institution: Malaysian experience. *Al-Iqtishad: Journal of Islamic Economics*, 8(1): 149–168.
- Shaker, G. G., and Borden, V. M. (2020). Analyzing three decades of philanthropic giving to US higher education (1988–2018). *Philanthropy & Education*, 4(1), 1-42.
- UNESCO (2009). *The Impact of the financial crisis on higher education*. Asian-Uerope Foundation, Manila, Philipines.

مطالعات وقف و امور خیریه

دوره ۱، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۲، ص: ۴۸-۲۵

مقاله پژوهشی

بررسی منابع صندوق‌های وقف برای آموزش عالی در کشورهای منتخب

مرتضی نیا، حمید*^۱ ID، نوروزی، خلیل^۲

۱. استادیار گروه مدیریت مالی دانشکده مدیریت و اقتصاد دانشگاه جامع امام حسین علیه السلام، تهران، ایران

mortazaniya@ihu.ac.ir

۲. استادیار گروه مدیریت جهادی دانشگاه جامع امام حسین علیه السلام، تهران، ایران

khailnoruzi@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۶/۰۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۷/۳۰

چکیده

هدف نهایی از مفهوم وقف، منفعت‌بخشی به جامعه است. این تحقیق روند منابع صندوق‌های وقف در حوزه آموزش عالی را در طی ۲۸ سال در بازه زمانی (۱۹۹۳-۲۰۲۱) از حدود ۳۹۵ مؤسسه دولتی و خصوصی در کشورهای منتخب یعنی مالزی، اندونزی، ایالات متحده، ترکیه و انگلستان با استفاده از روش تحقیق تحلیل محتوای کیفی بررسی می‌کند. یافته‌های تحقیق نشان‌دهنده تفاوت صندوق‌های وقف براساس نوع اهداکننده، اهداف مشارکت و تنوع نهادها در وقف است. نتایج نشان‌دهنده آن است که حجم صندوق‌های وقف از حدود ۹.۱ میلیارد دلار در سال ۱۹۹۳ به ۲۵.۱ میلیارد دلار (۱۷۵ درصد) در سال ۲۰۲۱ افزایش یافته است. چهار روند شایان توجه عبارت‌اند از: افزایش نسبت کمک‌های مالی از سوی سازمان‌ها و به‌ویژه بنیادها، به‌جای افراد، تغییر در اهداف وقف به اهداف کوتاه‌مدت و عملیاتی و موضوعات مورد نیاز روز به‌جای موضوعات بلندمدت، افزایش حجم وجوه برای مقاصد محدود و مشخص و نه نامحدود و نسبت بیشتری از منابع در مقایسه با مؤسسات خصوصی به بخش عمومی کمک شده است.

واژه‌های کلیدی: صندوق‌های وقف، مؤسسات آموزش عالی، وقف دانشگاهی، روند وقف.

*نویسنده مسئول

مرتضی نیا، ح و نوروزی، خ. (۱۴۰۲). بررسی منابع صندوق‌های وقف برای آموزش عالی در کشورهای منتخب. *مطالعات وقف و امور خیریه*،

(۱) ۱، ۴۸-۲۵.

2980-9444 © The Author(s). Published by University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>)

10.22108/ECS.2022.134806.1014

۱- مقدمه و بیان مسئله

یکی از راهکارهای برون‌رفت از کمبودهای سرمایه‌ای در مشکلات اقتصادی، کمبود نقدینگی و نیز تحریم‌های ظالمانه دشمنان، توجه عمده به ظرفیت‌های داخلی است. قرارگرفتن مشکلات کمبود سرمایه‌ای دولت برای به سرانجام رساندن فعالیت‌های خود و تخصیص بودجه به سازمان‌های تحت نظارت خود، در کنار حجم بالای سپرده‌های بانکی و نیز وجود انگیزه‌های اعتقادی و دینی در اکثریت مردم ایران اسلامی، ما را به فکر استفاده از مشارکت‌های مردمی در فعالیت‌های اقتصادی می‌اندازد. یکی از این راهکارها استفاده علمی و بهینه از وقف، به‌خصوص وجوه وقفی در قالب صندوق‌های وقفی است. صندوق‌های وقفی صندوق‌هایی هستند که به جمع‌آوری دارایی‌های وقف‌شدهٔ افراد می‌پردازند تا با استفاده از بازدهی ناشی از آنها در کنار ارضای نیازهای معنوی افراد در جهت برقراری سطح بالاتری از رفاه و عدالت اجتماعی گام‌هایی را بردارند.

صندوق‌های وقف دانشگاهی، نهادهای مهم، هم در جامعه سرمایه‌گذار و هم در جامعه علمی هستند. نخست، آنها در حفظ برتری علمی بسیاری از دانشگاهها نقش دارند که به‌شدت به درآمد حاصل از موقوفات خود متکی هستند. در سال‌های اخیر، مؤسسات موقفی مانند هاروارد و پرینستون از منابع موقوفات خود برای افزایش پذیرش و کاهش نرخ مؤثر شهریه استفاده کرده‌اند و دسترسی به آموزش نخبگان را گسترش داده‌اند (Farrell, 2007 ; Hoover, 2007). درمقابل، وضعیت مالی ضعیف می‌تواند توانایی مؤسسه را برای ارائه خدمات آکادمیک به‌طورکلی تضعیف کند. در یک مورد دراماتیک اخیر، مؤسسه هنرهای لیبرال انتیوچ^۱ با قدمت ۱۵۰ساله در سال ۲۰۰۷ اعلام ورشکستگی کرد و گفت باید درهای خود را در سال ۲۰۰۸ ببندد که عمدتاً به دلیل مشکلات مالی بود؛ در حالی که مؤسسات مشابهی مانند کالج رید^۲، کالج اوبرلین^۳ و کالج کنیون^۴ بیش از ۱۰۰ میلیون دلار موقوفه داشتند (Carlson, 2007). همچنین، موقوفات ۳۶ میلیون دلاری انطاکیه باعث کاهش ناامنی مالی آنها شد که به افزایش امکانات و پایگاه دانشجویی کمک کرد. نمونه دیگر، دانشگاه روچستر است که در اوایل دهه ۱۹۷۰ جایگاه سومین موقوفه بزرگ در کشور آمریکا را پس از هاروارد و دانشگاه تگزاس داشت؛ با این حال، موقوفه آن در دو دهه بعدی بازدهی ضعیفی را متحمل شد و به دست دولت افتاد.

نیاز به اتخاذ سیستمی با ماهیت خیریه، زمانی مشخص می‌شود که نظام آموزشی تحت فشار شرایط ناپایدار اقتصادی قرار گرفته باشد. براساس گزارش یونسکو (UNESCO, 2009) که ۵۱ کشور را بررسی کرده، تأثیر بحران اقتصادی بر سیستم آموزشی از نظر تقسیم هزینه (شهریه و سایر هزینه‌ها)، بازیابی هزینه (انواع مختلف وام‌های دانشجویی) و تنوع مالی (درآمدزایی و جمع‌آوری سرمایه)، این نهادها را وادار به مستقل شدن بدون اتکا به بودجه دولت کرده است. افزایش منابع دانشگاه یک پیامد مثبت برای دولت و کشور است؛ با این حال، از جنبه منفی، مؤسسات آموزش عالی به‌منظور پرکردن خلأ بودجه آموزشی خود، هزینه تحصیل را تقریباً افزایش داده‌اند. در مالزی، تخصیص بودجه دولت به آموزش عالی در سال ۲۰۱۶ به میزان ۱۵.۲۴ درصد نسبت به سال ۲۰۱۵ کاهش یافت (Palansamy & Sipalan, 2015).

بر این اساس، افزایش هزینه تحصیل در سراسر جهان، اقبال کم درآمد و متوسط جامعه را برای ادامه تحصیل در سطوح بالاتر تحت تأثیر قرار داده است. در مالزی، یافته‌های تحقیقات نشان داده‌اند دولت قادر به حمایت مالی از شهروندان در زمینه

¹ College Antioch

² Reed College

³ Oberlin College

⁴ Kenyon College

فعالیت‌های آموزشی نیست (Mahamood, 2014)؛ حتی اگر بورس تحصیلی محدود باشد، دولت در حال حاضر وام دانشجویی (PTPTN)¹ را برای جامعه فراهم می‌کند؛ با این حال، به دلیل هزینه‌های بیشتر تحصیل، محصلین همچنان از نظر مالی در رنج‌اند.

اگر مؤسسات آموزش عالی به درستی با این موضوع برخورد نکنند، وضعیت مالی، آنها را تحت تأثیر قرار خواهد داد. یکی از منابع برجسته مالی که قبلاً استفاده شده، صندوق‌های وقف است. کشورهای مسلمان و غیر مسلمان این سیستم را در چند دهه گذشته اجرا کرده‌اند؛ در حالی که موقوفات دانشگاهی در سال‌های اخیر به دلیل رشد انفجاری و عملکرد چشمگیر خود، تبلیغات فزاینده‌ای را به خود جلب کرده‌اند، مطالعات اندکی روندهای سیستماتیک در بخش وقف را به طور کلی بررسی کرده‌اند. این پژوهش به منظور خدمت به نظام آموزشی از طریق نظام وقف، روند وضعیت منابع از طریق صندوق وقف را بررسی می‌کند که کشورهای منتخب از جمله مالزی، اندونزی، آمریکا، ترکیه و بریتانیا اتخاذ کرده‌اند. این مطالعه شکاف‌های موجود در ادبیات علمی درباره موقوفات آموزش عالی را پر می‌کند و اطلاعاتی را برای رهبران سازمانی فراهم می‌کند تا روندهای جمع‌آوری سرمایه را معیار قرار دهند و برای آینده آماده شوند. ساختار مقاله بعد از مقدمه و بیان مسئله، مرور ادبیات است و با روش‌شناسی و یافته‌ها دنبال می‌شود و با بحث و پیشنهاد به پایان می‌رسد.

۲- ادبیات پژوهش

امروزه بحث تأمین مالی و یافتن روش‌های مناسب آن به یکی از دغدغه‌های اصلی سیاست‌گذاران آموزش عالی تبدیل شده است. تأمین مالی آموزش عالی بر اثر تقاضای فزاینده برای آن و نیز به دلیل محدودیت عمومی مالی این بخش با مشکل مواجه شده است (قارون، ۱۳۷۵). در بیان ضرورت تأمین مالی آموزش عالی نیز گرچه بخش آموزش عالی بخش پراشتهای جامعه در صرف منابع مالی است، هم‌اکنون آموزش عالی بیش از هر زمان دیگری محرک رشد اقتصادی کشورهاست و به همان میزان در برآورده کردن آرمان‌های اقشار کم‌درآمد جامعه و سهیم کردن آنان در فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی اهمیت دارد؛ به همین دلیل، آموزش عالی نیاز دارد تا در حد توان خود برای تعلیم دانشجویان بیشتر تلاش کند و در این زمینه سرمایه‌گذاری کند؛ اما با مشکل کمبود منابع مواجه است (Zumeta, 2001). به علاوه آموزش عالی در بیشتر کشورها به فقدان حسابرسی یا عدم پاسخگویی به دانشجویان، وزارت، تجارت، و صنعت متهم است (Johnstone, 2010: 34).

۲-۱- پیشینه پژوهش

موضوع وقف دارای پیشینه تاریخی بلندمدتی در تحقیقات دینی و مذهبی در کشور و جهان اسلام بوده است. محققان اسلامی مثل شیخ طوسی و شیخ طبرسی و سایر محققان به موضوع وقف در سده‌های هفتم و هشتم هجری قمری به این موضوع پرداخته‌اند و در دوران شکوفایی تمدن اسلامی در کشور موقوفات بسیار زیادی احداث و دارای تولیت بوده است. در دوران معاصر نیز تحقیقات متعددی در موضوع وقف انجام شده که در ادامه به برخی از آنها اشاره شده است.

¹ PTPTN مخفف Perbadanan Tabung Pendidikan Tinggi Nasional

(شرکت صندوق ملی آموزش عالی) است که برای مدیریت و ارائه طرح آموزشی در مالزی، سازماندهی بودجه برای اهداف آموزشی و جمع‌آوری بازپرداخت برای تأمین مالی فعالیت می‌کند.

در بررسی تحقیقات داخل کشور موارد زیر شناسایی شدند. شهنازی و همکاران (۱۳۹۸) در تحقیقی تأمین مالی افشار کم درآمد را از طریق صندوق‌های وقفی، بررسی و آن را به‌عنوان راهکاری مناسب برای خانه‌دارشدن قشر مستضعف مطرح کرده‌اند. کاظمی (۱۳۹۶) راهکارهای برون‌رفت از چالش‌های مدیریت صندوق‌های وقف را از منظر حاکمیتی بررسی کرده است. سالاران (۱۳۸۷) در تحقیق خود به بررسی فقهی پول و سهام امکان‌پذیری تشکیل صندوق‌های وقفی در ایران پرداخته و آثار اقتصادی آن را بررسی کرده است. در تحقیق دیگر عبده تبریزی (۱۳۸۳) به بررسی سیاست‌های مالی در سازمان‌های وقفی و خیریه پرداخته است. مؤمنی (۱۳۷۳) در پیشنهادات تحقیق خود گسترش سنت وقف و تأسیس بنیادهای وقفی را در همه زمینه‌های مورد نیاز به‌عنوان راهکاری مهم در کشور دانسته و سیاست‌گذاران را به توسعه آن تشویق کرده است. در تحقیق دیگر عبده تبریزی و همکاران (۱۳۷۹) ضمن بررسی دلایل رشد وقف در کشورهای غربی، علت آن را برداشتن محدودیت‌های مربوط به وقف پول می‌دانند و پیشنهاد می‌کنند برای توسعه وقف در کشور باید سیاست‌گذاران امکان وقف پول را ایجاد کنند.

در بررسی مقالات خارجی، مقالات متعددی انجام شده‌اند که برخی از آنها به این شرح است. شاکر^۱ و بردن (2020) وضعیت وقف در دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی را در آمریکا بررسی و تحلیل کرده‌اند. الاسرج (۲۰۱۲)، در تحقیق خود نقش صندوق‌های وقفی را در توسعه اقتصادی بررسی کرده است. لرنر^۲ و همکاران (2008) در تحقیقی عوامل اثرگذار بر افزایش صندوق‌های وقفی را در کشور آمریکا بررسی کرده‌اند. بوریس (2008) در تحقیق خود به بررسی نقش صندوق‌های وقف در آمریکا پرداخته است و ماهیت، اهداف و انواع آنها را بررسی کرده است. سیسوانتورو (2007) با بررسی عملکرد صندوق‌های وقف به این نکته رسیده است که این صندوق‌های وقف علاوه بر اینکه عملکرد خوبی داشته‌اند، بازده مناسبی را نیز ایجاد کرده‌اند. بوگونوی و همکاران (2004) اثرات بخشی و نهادی وقف را به لحاظ مالی در تأمین منابع بخش خصوصی بررسی کرده‌اند. بسینو (2006) در تحقیقی محدودیت‌های مدیران صندوق‌های وقفی را در تخصیص منابع صندوق به نیازهای آینده بررسی کرده است. کونگ لی و همکاران (2006) موضوع وقف در حوزه تربیت و آموزش را در دو کشور چین و آمریکا مقایسه و دلایل کمتر بودن میزان وقف در چین نسبت به آمریکا را بیان کرده‌اند.

۲-۲-۲- چارچوب مفهومی

۲-۲-۱- وقف و اهداف آن

از نظر لغوی، وقف (جمع اوقاف) از یک کلمه عربی وقافه گرفته شده که به معنای «بازداشت»، «جلوگیری» یا «بازداشتن» است (Mahamood, Mashitoh & Ab Rahman, 2015). در اصطلاح فقها، عبارت از عقدی است که ثمره آن، حبس اصل و تسبیل منافع است؛ یعنی صرف کردن مال در جهتی که واقف تعیین کرده است (نجفی جواهری، ۱۳۶۲). از نظر فنی، می‌توان آن را به‌عنوان نگهداری پول برای اهداف اجتماعی تعریف کرد که در آن پول برای توانمندسازی افراد فقیر برای ساختن جامعه بهتر و همچنین ترویج فعالیت‌های بشردوستانه انجام می‌شود (Ihsan & Ibrahim, 2011).

وقف در اصل عقد یک طرفه‌ای است که به موجب آن، اشخاصی که وقف می‌کنند، در ازای هر چیزی که برای اهداف اجتماعی وقف می‌کنند، قصد دریافت چیزی را ندارند. متولی واقف (متولی)، اموال وقف یا صندوق وقف (موقوف) را اداره می‌کند و متولی موظف است براساس نیت واقف، اموال وقف را تقسیم کند؛ اما محدودیت‌های متعددی وجود دارد که اموال

¹ Shaker

² lerner

وقفی را نسبت به سایر صندوق‌ها خاص می‌کند. نخست، مرجوع‌ناپذیر بودن آن به این معناست که مال یا وجوهی که به‌عنوان وقف داده شده توسط واقف فسخ‌پذیر نیست. دوم، وقف باید دائمی باشد که پایداری اموال یا وجوه وقفی را مشخص کند. سوم، انکارناپذیر بودن آن است که در آن نمی‌توان پول حاصل از فعالیت وقف را به‌عنوان ثروت شخصی ادعا کرد (Mohsin, 2013: 315). وقف در بخش آموزش و پرورش به‌طور گسترده در جهان اسلام انجام شده است؛ جایی که صندوق‌های وقف، تأسیس مدرسه، پرداخت هزینه معلم و ارائه کمک هزینه تحصیلی به دانش‌آموزان را تأمین می‌کنند (Akhunov, 2015: 158). دلیل اصلی اینکه چرا آموزش عالی بخش مناسبی است که وقف، تأمین مالی می‌کند این است که نخست، آموزش عالی باعث می‌شود افراد توانایی خوبی در انجام فعالیت‌های روزانه داشته باشند. این موضوع، همچنین با نگرش ارزشی اسلام مبنی بر تشویق مردم به یادگیری و آموزش در امور دینی و معنوی منطبق است؛ بنابراین، کیفیت فعالیت و نیز تأثیر آن برای خود و جامعه شایان توجه خواهد بود.

۲-۲-۲- صندوق‌های وقف

در وقف سنتی هم‌زمان با وقف یک دارایی و جاری‌شدن صیغه وقف، اصل دارایی از مالکیت واقف، خارج و یک دارایی وقفی در نظر گرفته می‌شود؛ اما در صندوق سرمایه‌گذاری، وقف با کمترین میزان دارایی، حتی با هزار تومان، عمل وقفی، انجام و دارایی وارد چرخه اقتصادی می‌شود (ایروانی و استاد، ۱۳۹۷). در این نوع از صندوق‌ها همچون سایر صندوق‌های سرمایه‌گذاری، دو رکن اجرایی و نظارتی حضور دارند. متولی و مدیر صندوق از جمله ارکان اجرایی هستند و رکن نظارتی صندوق نیز بر فرایند صندوق از خرید واحد تا پوشش نیت واقف نظارت دارد (عیسوی و همکاران، ۱۳۹۳: ۷۷). واقف به‌ازای پولی که به این صندوق پرداخت می‌کند، واحد یا واحدهایی را خریداری می‌کند. با خرید واحدهای صندوق، پول از مالکیت فرد خلع و وقف‌نامه‌ای به نام فرد صادر می‌شود. مدیر صندوق نیز به نیابت از واقف، سهم‌هایی را می‌خرد و از منافع حاصل از آن، به نیت مدنظر واقف می‌پردازد.

صندوق‌های وقف یکی از طرح‌های رایجی هستند که در کشورها برای جمع‌آوری منابع در قالب وقف استفاده می‌شود. این طرح در مالزی برای نخستین بار در دانشگاه کبانسان^۱ مالزی استفاده شده است. این دانشگاه از فناوری پیچیده‌ای برای اجرای این طرح استفاده می‌کند؛ بدین صورت که پیشنهاد وقف روی وب سایت ارائه می‌شود و از سیستم بانکداری الکترونیکی در آن استفاده می‌شود و بدین‌وسیله وقف نقدی مستقیماً با مکانیزم بدهی اعطا می‌شود و شفافیتی را فراهم می‌کند که در آن واقف و مقدار پول وقف‌شده مشخص می‌شود. آگاهی مردم از تمامی امکانات ارائه‌شده باعث می‌شود واقف از اهدای پول به‌عنوان وجوه نقدی وقف آسوده خاطر باشد. علاوه بر این، معافیت مالیاتی نیز برای واقف پس از اهدای پول آنها در نظر گرفته شده است (Hussin, 2016: 401).

۲-۲-۳- کشورهای منتخب

صندوق‌های وقف به منبعی جایگزین برای تأمین مالی فعالیت‌های آموزشی در آموزش عالی تبدیل می‌شود. این مفهوم درواقع در بسیاری از کشورها مانند مالزی، اندونزی، مصر، آمریکا و بریتانیا اجرا می‌شود.

^۱ Kebangsan (UKM)

• وقف برای تحصیل در مالزی

مطالعات متعددی درباره وقف در آموزش عالی مانند سیف‌الدین و همکاران (Saifuddin, 2014: 280) وجود دارد که نشان می‌دهد وقف می‌تواند به‌عنوان منبع مالی برای تأمین مالی فعالیت‌های آموزشی در مالزی استفاده شود. بسیاری از اموال وقفی یا زمین وقفی در مالزی وجود دارند که هنوز ثبت نشده‌اند (Harun, 2016: 151). این کشور از صندوق وقف برای تأمین مالی فعالیت‌های آموزشی در آموزش عالی استفاده کرد که تأثیر چشمگیری بر جامعه اسلامی برای امت بهتر خواهد داشت (Harun, 2016: 152).

دانشگاه بین‌المللی اسلامی مالزی از محل اعتبارات وقف، ساختمان تجاری در داخل دانشگاه می‌سازد تا به مستأجرین اجاره داده شود. این موضوع ۵۰۰.۰۰۰ میلیون رینگیت درآمد در سال ایجاد می‌کند. همچنین، دانشگاه پوترا مالزی از محل وقف ۲۰۰.۰۰۰ رینگیت سود از محل سرمایه‌گذاری مضاربه در بانک‌های اسلامی به دست می‌آورد. در نهایت، وجوه حاصل از سرمایه‌گذاری وقف برای کمک به دانشجویان نیازمند برای فعالیت‌های آموزشی روزانه استفاده می‌شود (Ahmad, 2012: 1304). دانشگاه بین‌المللی اسلامی مالزی وجوه وقف را به‌طور جزئی، از طریق دولت مالزی جمع‌آوری کرد که در سال ۱۹۹۹ به ۳.۵ میلیون رینگیت رسید. دانشگاه بین‌المللی اسلامی مالزی علاوه بر این، از موقوفه‌های شخصی دولت مالزی، همچنین از سرمایه‌داران مالزیایی و چندین بنیاد از کشورهای خارجی وقف دریافت می‌کند (Sulaiman, 2009: 70). هر ساله دانشگاه بین‌المللی اسلامی مالزی به ۴.۰۰۰ دانشجو کمک می‌کند تا از صندوق‌های وقف کمک هزینه تحصیلی دریافت کنند. دانشگاه قادر به تولید وقف به مبلغ ۶ میلیون رینگیت و بازدهی منظم ۵۰۰.۰۰۰ تا ۶۰۰.۰۰۰ رینگیت در ماه است که برای کمک به دانشجویان نیازمند و فعالیت‌های آموزشی استفاده می‌شود. دانشگاه فناوری مالزی^۱، برنامه «موقوفه تبیونگ^۲» را معرفی کرد که در آن برنامه بودجه وقف را از کارمندان دانشگاه دریافت کرد. در سال ۲۰۱۳، این دانشگاه ۵۳ میلیون رینگیت از این برنامه به دست آورد که در آن ۲۶۰ دانشجوی نیازمند و عملیات آموزشی را تأمین مالی می‌کرد. علاوه بر این، دانشگاه برنامه‌ای برای ارائه کمک‌های مالی به دانشجویان مقطع کارشناسی برای پرداخت شهریه در دانشگاه دارد. همچنین، دانشگاه مالزی صباح^۳ برنامه «تابونگ آمانه بیاسیسوا^۴» را معرفی می‌کند که منابع مالی را از سطح جامعه برای کمک به بورسیه‌های تحصیلی برای دانشجویان نیازمند جمع‌آوری می‌کند (Ghazali, 2014: 37 ; Che Yaacob, 2013: 190).

• وقف برای تحصیل در اندونزی

در اندونزی، صندوق‌های وقف قادر به تأمین مالی کامل مؤسسات آموزش عالی مانند پوندوک مدرن گونتور دارالسلام^۵ (پمگد) و دانشگاه اسلامی اندونزی^۶ (د۱۱) هستند. پمگد در حال توسعه بیش از ۲۰ شعبه با ۲۱۸۹۲ دانشجو است. فارغ‌التحصیلان پمگد در سراسر جهان گسترش یافته‌اند. پمگد دارای ۸۰ شعبه مدرسه شبانه روزی اسلامی است که فارغ‌التحصیلان تأسیس کرده‌اند. گونتور از جامعه‌ای پشتیبانی می‌کند که وقف آن را مدیریت می‌کند تا تمدن بهتری برای امت ایجاد کند. پمگد دارای مدیریت پایداری است که به موجب آن دانشجوی فارغ‌التحصیل از این مدرسه در پمگد مشغول

¹ University of Technology Malaysia

² Tabung Endowment UTM

³ Universiti Malaysia Sabah (UMS)

⁴ Tabung Amanah Biasiswa

⁵ Pondok Modern Gontor Darussalam (PMGD)

⁶ Universitas Islam Indonesia (UII)

می‌شود و همچنین، کادری برای توانمندسازی مردم تربیت می‌کند. علاوه بر این، دانشجو دست‌کم باید پس از فارغ‌التحصیلی نه‌تنها در پمگد، در جامعه مردمی به‌عنوان معلم اسلامی، فعال اجتماعی و غیره به جامعه کمک کند. این مؤسسه، بخش بزرگ وقف و بنگاه اقتصادی دارد. این دو بخش از نظر مالی مدرسه را حمایت می‌کنند و آن را ثلثت نگه می‌دارند (Bahroni, 2012).

در حوزه فعالیت تجاری، پمگد دارای ۳۱ شرکت کوچک و متوسط^۱ است که شامل فروشگاه مواد برای ساخت‌وساز، رستوران، داروخانه، فروشگاه لوازم‌التحریر و کارخانه معدنی است. این تجارت عمدتاً از قرارداد مضاربه استفاده می‌کند که در آن بخش خاصی از فعالیت تجاری برای اهداف آموزشی از جمله ارائه تسهیلات و پشتیبانی از عملیات آموزشی آن به کار گرفته می‌شود. سپس، بخش دیگری از درآمد برای توسعه خود فعالیت تجاری استفاده خواهد شد (Hilmiyah, 2013: 1304). جالب توجه است کسب‌وکار پمگد که اساتید انجام می‌دهند، تأمین مالی پمگد را به‌طور مستقل در نظر می‌گیرد و به هزینه پرداختی دانشجویان بستگی ندارد (Huda, 2009: 3).

• وقف برای تحصیل در ترکیه

علاوه بر اندونزی و مالزی، ترکیه نیز تجربه مدیریت وقف در آموزش عالی را دارد. بودجه دانشگاه دولتی ترکیه عمدتاً با بودجه دولتی تأمین می‌شود که دانشگاه‌های خصوصی عمدتاً عملیات آموزشی را از منابع خود تأمین می‌کنند. در سال ۲۰۱۶، ۱۹۵ دانشگاه در ترکیه وجود داشت. هیچ دانشگاه کاملاً خصوصی وجود نداشت؛ اما ۷۵ دانشگاه وقفی و بقیه مؤسسات آموزش عالی دولتی (دولتی - عمومی) هستند. متعاقباً، صندوق وقف، دانشگاه‌های دولتی را نیز تأمین مالی می‌کند که از محل وقف تأمین می‌شوند که تاجر به صندوق کمک می‌کند؛ برای مثال، دانشگاه آبانت عزت بایسال^۲ که نیکوکار سخاوتمند به نام عزت بایسال^۳ از آن برای اجرای فعالیت‌های آموزشی خود بودجه می‌گیرد. اگرچه دانشگاه آبانت عزت بایسال یک دانشگاه دولتی است، زیرساخت‌ها، فناوری سیستم در دانشگاه و چندین سرمایه‌گذاری تجهیزات از محل اعتبارات وقف و بخشی از بودجه دولت به مبلغ ۲۶۲ میلیون لیره تأمین می‌شود. به‌منظور حفظ پایداری صندوق‌های وقف، این دانشگاه چندین تجارت را برای حمایت از فعالیت‌های آموزشی مانند اجاره پارکینگ و انجام خدمات اجتماعی در دانشگاه راه‌اندازی می‌کند. در واقع، پول حاصل از فعالیت‌های تجاری برای ارائه بورس تحصیلی به دانشجو، تأمین مالی تحقیقات انجام‌شده توسط استاد، مدیریت سیستم امنیتی و تهیه الزامات دارایی برای دانشگاه استفاده می‌شود.

یکی از نمونه‌های موفق، دانشگاه کوچ^۴ است که بنیاد کوچ آن را تأمین مالی می‌کند. این دانشگاه که در سال ۱۹۹۳ تأسیس شده است به یکی از پیشرفته‌ترین دانشگاه‌های علوم پایه در ترکیه تبدیل شد. به‌منظور مدیریت تضاد منافع بین بنیاد و دانشگاه، هیئت‌مدیره خاصی در دانشگاه تشکیل می‌شود. اموال یا پولی که به دانشگاه وقف می‌شود، در اختیار هیئت‌مدیره قرار می‌گیرد که می‌تواند مستقیماً به‌عنوان متولی وجوه را نیز مدیریت کند. علاوه بر این، در فعالیت دانشگاه، منابع مالی وجود دارد که هیئت‌مدیره ترتیب داده که شامل کمک‌های بنیاد، هزینه‌های دانشجویی و کمک‌های دولتی است (Hussin, 2016:402).

¹ Small Medium Enterprise (SME)

² Abant Izzet Baysal

³ Izzet Baysal

⁴ Koc

• آموزش مبتنی بر وقف در بریتانیا و آمریکا

در انگلستان، مفهوم وقف از طریق سیستم وقف ثبت شده در قانون انگلیس مشاهده می شود و با قانون خیریه ۲۰۱۱ مطابقت دارد. همچنین، کمیسیون خیریه این سیستم را از نظر ایجاد و چارچوب کنترل می کند (Akhtar, 2012: 283). در این زمینه، باید به موازات دانشگاه، یک مجموعه خیریه که به تأیید دادگاه عالی انگلستان و ولز رسیده است، وجود داشته باشد؛ وجود این مجموعه خیریه به منظور تأمین منابع عمومی است و مجموعه خیریه جایی است که بدنه‌ای از متولیان وجود دارند که قانوناً مسئول استفاده از وجوه هستند.

از جمله دانشگاههایی که براساس این مفهوم تأسیس شده‌اند، دانشگاههای آکسفورد و کمبریج در انگلستان (بریتانیا) و دانشگاههای هاروارد و ییل در ایالات متحده آمریکا (ایالات متحده آمریکا) هستند. موفقیت این دانشگاهها در تربیت دانش پژوهان خوب و صاحب نام از طریق سیستم وقف، دولت انگلیس را متقاعد کرده است که این سیستم را در ارتقای آموزش عالی در آینده بدون وابستگی به هیچ منبع مالی، بیشتر تقویت کند (Mahamood, Mashitoh & Ab (IRahman, 2015). مثال دیگر، دانشگاه آکسبریج (آکسفورد و کمبریج) در بریتانیا است که در آنجا به صورت وقف مشترک ساخته شده است. براساس متون، ذی نفعان آن، این دانشگاه را اداره و نگهداری می کنند و در آنجا متولی املاک موقوفه نیز می شوند. نقش متولیان امر شامل برگزاری جلسات مذهبی و تلاش در جهت تحقق هدف خیریه است.

۳- روش پژوهش

این تحقیق جزو تحقیقات کیفی و از نوع تحقیقات توصیفی است. برای دستیابی به اهداف این پژوهش، از روش فراتحلیل کیفی برای بررسی روند منابع مرتبط با صندوق های وقف در حوزه آموزش عالی از اطلاعات ثانویه از جمله مقالات مجلات منتشر شده، سایت های مرتبط با دانشگاه و صندوق های وقف و نیز گزارشات مالی دانشگاهها، مؤسسات و کالجها استفاده شده است. فراتحلیل یک نوع روش تحقیق کیفی است که در آن از روش های آماری و ریاضی استفاده می شود و در خصوص کیفیت تحقیق پیش داوری نمی شود (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۰۸۵). روش فراتحلیل نباید با روش تحقیق فراترکیب اشتباه گرفته شود. برای انجام فراتحلیل در ابتدا باید حوزه ای انتخاب شود که نتایج مطالعات در آن حوزه نیاز به تحقیق داشته باشد. برای این منظور، مراحل زیر انجام شده اند: (۱) شناسایی نتایج تحقیقات؛ (۲) ترکیب نتایج تحقیقات انتخاب شده و مقایسه آنها با یکدیگر و (۳) ارزشیابی نتایج فراتحلیل به منظور کاهش خطا در برآورد (ذاکر صالحی و قانعی راد، ۱۳۹۴: ۲۵). در واقع جامعه آماری یا واحد تجزیه و تحلیل در رویکرد فراتحلیل مطالعه های گذشته است.

در این تحقیق از داده های موجود در دانشگاهها و مقالات دانشگاهی استفاده شده است. کلیدواژه های مرتبط با وقف در منابع علمی بررسی شده اند و همچنین، مؤسسات علمی و دانشگاههایی بررسی شده اند که از منابع وقف برای پرداخت هزینه ها استفاده می کنند. جامعه آماری این تحقیق کشورهای منتخب شامل اندونزی، مالزی، ترکیه، انگلستان و آمریکا بوده است. مطالب موجود در مقالات با استفاده از روش فراتحلیل کیفی، بررسی و داده های مربوط به مؤسسات دانشگاهی با استفاده از اکسل و با محاسبه میانگین و بررسی روند افزایش منابع محاسبه شده اند.

داده های مالی درباره بازده صندوق های وقف، میزان تخصیص و بازده دارایی ها از طریق سایت انجمن ملی افسران کسب و کار کالج و دانشگاه (NACUBO¹) استفاده شده است که به صورت سالانه وضعیت مالی دانشگاهها را بررسی می کنند.

¹ the National Association of College and University Business Officers

تمام دانشگاه‌های بررسی شده در انجمن مذکور عضو بوده‌اند. این انجمن از دهه ۱۹۷۰ به صورت سالانه، نظرسنجی‌های داوطلبانه‌ای از دانشگاه‌های عضو درباره بازده وقف و ویژگی‌های سرمایه‌گذاری انجام داده است. حدود ۲۵۰۰ دانشگاه و مؤسسه آموزشی خصوصی و عمومی عضو این انجمن هستند که در این تحقیق با توجه به محدوده کشورهای انتخاب شده، ۳۹۵ دانشگاه بررسی شده‌اند.

۴- یافته‌های تحقیق

بررسی موقوفات در کشورهای منتخب در دو سال ۱۹۹۳ و ۲۰۲۱ بررسی شد. یک نمونه از ۳۹۵ مؤسسه تحصیلات تکمیلی دولتی و خصوصی، از جمله چندین دانشگاه بزرگ که چندین مؤسسه را در بر می‌گیرند، شناسایی و در بازه زمانی ۲۸ ساله تحلیل شده‌اند. ۶۱ درصد مؤسسات و دانشگاه‌های بررسی شده، دولتی و ۳۹ درصد خصوصی بوده‌اند. ۳۱.۲٪ در مقطع دکتری، ۳۰.۱٪ در مقطع ارشد، ۳۴.۳٪ مقطع لیسانس، ۳.۱٪ دوره تخصص چهارساله و ۱.۳٪ دوره دوساله کاردانی بوده‌اند.

جدول ۱- وضعیت دارایی‌ها و بازده صندوق‌های وقف در دو سال ۱۹۹۳ و ۲۰۲۱ و میانگین تغییرات آن

Table 1- The status of assets and returns of waqf funds in the years 1993 and 2021 and their average changes

میانگین رشد	سال ۲۰۲۱		سال ۱۹۹۳		موضوع
	تعداد دانشگاه	میانگین	تعداد دانشگاه	میانگین	
۶۶٪	۳۹۵	۴.۹۹۰	۲۹۰	۲.۲۱۰	اندازه صندوق‌های وقف (میلیون دلار)
-	۲۰۹	٪۹۰	۱۳۸	٪۱۳.۲	درصد بازده صندوق‌های وقف
٪۱۱	۳۸۷	٪۷.۶	۲۷	٪۴.۸	درصد سرمایه‌گذاری در موضوعات جایگزین
٪-۱/۶۲۵	۳۹۰	٪۵۴.۴۲	۳۲	٪۵۸.۵۵	درصد سرمایه‌گذاری در سهام
٪-۲۶	۳۹۰	٪۱۸.۷۵	۲۹	٪۳۱.۱۵	درصد سرمایه‌گذاری در درآمد ثابت
٪۰.۳	۳۷۱	٪۴.۷۲	۱۸۹	۴.۶	نرخ هزینه جاری عملیات صندوق

بر اساس ادبیات موجود، منابع مختلفی از وجوه وقف وجود دارند که به آموزش عالی در کشورهای مطالعه شده هدایت شده‌اند. منابع وجوه وقف به شرح جدول شماره ۲ دسته‌بندی می‌شوند:

جدول ۲- دسته‌بندی منابع وقف براساس هدف وقف و وقف‌کنندگان

Table 2- Classification of waqf sources based on the purpose of waqf and devotees

حجم موقوفات به میلیون دلار					
درصد تغییرات متوسط سالیانه	۲۰۲۱	۲۰۰۸	۱۹۹۸	۱۹۹۳	
%۶.۳	۲۵.۱۰۲/۷	۱۷.۴۶۹/۴	۹.۹۸۷/۶	۴.۲۷۲/۴	کل موقوفه (تعدیل نشده)
%۳.۶	۲۵۱۰۲.۷	۲۰۱۱۷.۹	۱۵۴۲۶.۳	۹۱۲۳.۶	کل موقوفه (تعدیل شده)
نوع وقف‌کننده					
%۳.۲	۱۱۲۱۰.۳	۹۷۲۴.۱	۸۲۴۳.۵	۴۴۶۳.۶	افراد
%۳.۸	۱۳۸۹۲.۴	۱۰۳۹۳.۸	۷۱۸۲.۹	۴۶۶۰	سازمان‌ها
هدف وقف					
%۳.۶	۱۴۳۶۹.۴	۱۰۶۸۵.۱	۷۶۷۸	۵۱۰۷.۵	امور جاری
%۳.۴	۱۰۷۳۳.۸	۹۴۳۲.۸	۷۷۴۸.۵	۴۰۱۶.۱	امور بلندمدت
جزئیات وقف					
%۳.۵	۶۵۳۷.۵	۵۷۵۶.۱	۴۸۰۶.۲	۲۴۴۲.۲	فارغ‌التحصیلان
%۲.۹	۴۶۷۲.۸	۳۹۶۸	۳۴۳۷.۳	۲۰۲۱.۵	سایر افراد
%۵	۷۵۲۶.۴	۶۰۲۱.۹	۳۱۴۷.۳	۱۸۴۷.۶	مؤسسات خیریه
%۲	۳۵۹۴.۱	۲۷۴۶.۳	۲۸۲۹.۷	۲۰۴۷.۱	سازمان‌ها
%۴.۵	۲۷۷۱.۸	۱۶۲۵.۵	۱۰۳۸.۵	۷۶۵.۳	سایر

۴-۱- کل حجم موقوفه در قالب صندوق وقف

در دوره مطالعه‌شده، ۲۸ ساله (۱۹۹۳ تا ۲۰۲۱)، حجم صندوق‌های وقف در مؤسسات نمونه با نرخ متوسط سالانه ۶.۳ افزایش یافته است که اگر این درصد برای کل دوره حساب شود، افزایش کلی ۴۸۸ درصدی از ۴.۲۷۲ میلیارد دلار به ۲۵.۱۰۳ میلیارد دلار بوده است. هنگامی که این اعداد براساس نرخ تورم براساس سال ۲۰۲۱ تعدیل شوند، این افزایش همچنان چشمگیر است؛ این افزایش به‌طور متوسط ۳.۶٪ سالانه و ۱۷۵٪ در کل، از ۹.۱۲۴ میلیارد دلار به ۲۵.۱۰۳ میلیارد دلار افزایش یافته است. سریع‌ترین دوره رشد بین سال‌های ۱۹۸۸ و ۱۹۹۸ (۶۹٪ در کل، ۵.۴٪ نرخ میانگین سالانه تغییر) قبل از کاهش متعاقباً رخ داده است. موقوفات در ایالات متحده نیز به‌طور کلی بین سال‌های ۱۹۸۸ و ۲۰۱۸ افزایش یافته است. نرخ تغییر سالانه تعدیل‌شده تورم در آن دوره ۲.۸ درصد بود (Giving USA Foundation, 2019). تحقیقات قبلی نشان می‌دهند

موقوفات در حوزه آموزش عالی به برخی از شاخص‌های اصلی اقتصادی، مانند رشد درآمد شخصی، شاخص‌های بیکاری و نوسانات بازار سهام مرتبط است؛ اما تغییر در حجم موقوفات آموزش عالی به‌ویژه پس از رکود بزرگ اقتصادی در سال ۲۰۰۸ به این صورت نیست (Frank, 2014 ; Drezner, 2011: 53).

در این تحقیق مشخص شد چندین دوره زمانی با رشد سرمایه‌گذاری‌های بسیار زیاد در مؤسسات تحصیلات تکمیلی همراه بوده است (McClure & Titus, 2018:981)، اگرچه برخی کاهش‌ها نیز به دلیل رکود و بحران مالی آمریکا در سال ۲۰۰۸ و کاهش اعتبارات دولتی وجود داشته است (McClure & Anderson, 2020: 9). بسیاری از محققان برنامه‌های سرمایه‌گذاری موقوفات را در حال پیشرفت ارزیابی کردند؛ زیرا مؤسسات به دنبال ایجاد کمپین‌هایی برای کسب درآمدهای ثابت هستند که مستلزم رویکردی منسجم‌تر برای جمع‌آوری منابع وقف و افزایش نقش موقوفات به‌عنوان یک فعالیت اصلی و درآمدزا است (Thelin & Trollinger, 2014: 92 ; Lorin, 2017; Drezner, 2011: 78; Conley & Tempel, 2006: 157). همچنین، براساس بررسی تحقیقات قبلی می‌توان نتیجه‌گیری کرد که تعداد کارکنان جمع‌آوری موقوفات به‌طور مثبت با افزایش حجم موقوفات مرتبط است (kroll, 2012 ; Proper et al, 2009). به نظر می‌رسد رابطه‌ای بین تعهدات نهادی به پیشرفت و افزایش موقوفات مستندشده در اینجا وجود داشته باشد.

۴-۲- بازده صندوق‌های وقف

با توجه به جدول شماره ۱، موقوفات به‌طور کلی بین سال‌های ۱۹۹۳ و ۲۰۲۱ از بازده مناسب برخوردار بوده‌اند؛ اما ناهمگونی درخور توجهی را نیز نشان می‌دهند. بسیاری از عملکرد صندوق‌های وقف از طریق تصمیمات تخصیص بین طبقات دارایی که دارای ویژگی‌های ریسک و بازده متفاوتی هستند، به دست می‌آید. به‌طور خاص، سرمایه‌گذاری منابع صندوق‌های وقف در پنج طبقه دارایی اصلی صورت می‌پذیرد: سهام، درآمد ثابت، املاک و مستغلات، گزینه‌های جایگزین (که شامل صندوق‌های تأمین، کالاهایی مانند نفت و چوب و خرید سهام خصوصی و صندوق‌های خطرپذیر) و پول نقد؛ در حالی که در دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ شاهد حرکت تدریجی وقف‌ها از اوراق بهادار با درآمد ثابت و پول نقد به سمت سهام بودیم، دوره نمونه ما شاهد تغییر از سهام و درآمد ثابت به سمت دارایی‌های جایگزین پیچیده و اغلب غیرنقد است. سبد سرمایه‌گذاری ترکیبی، از سهام و درآمد ثابت ۸۳ درصد در سال ۱۹۹۳ به ۷۳ درصد در سال ۲۰۰۵ کاهش یافته است.

بررسی وضعیت صندوق‌های وقف در جدول ۲ نشان‌دهنده آن است که اگرچه صندوق‌های وقف به‌طور کلی تخصیص منابع خود را به دارایی‌های جایگزین افزایش داده‌اند، هنوز ناهمگونی فوق‌العاده‌ای در سهم کل وقف سرمایه‌گذاری شده در جایگزین‌ها وجود دارد؛ در حالی که بازده صندوق‌های وقف بین سال‌های ۱۹۹۴ و ۱۹۹۹ تقریباً هماهنگ با بازده معیار بوده است، بین سال‌های ۲۰۰۰ و ۲۰۰۵ همه صندوق‌های وقف به‌طور مداوم از معیارهای خود بهتر عمل کردند. این روند نشان می‌دهد صندوق‌های وقف در انتخاب دارایی‌ها در طبقات دارایی در طول زمان مهارت بیشتری پیدا کرده‌اند. علاوه بر این، این افزایش بازده ممکن است ناشی از سرمایه‌گذاری صندوق‌های وقف در موضوعات پرریسک‌تر در هر طبقه باشد؛ مانند سرمایه‌گذاری در سهام بازارهای نوظهور که به‌تازگی صندوق‌های وقف به آن توجه داشته‌اند و این دارایی‌ها تضمینی برای عملکرد یکسان در آینده ندارند.

۴-۳- نوع اهداکنندگان وقف

برای تجزیه و تحلیل فعلی، اهداکنندگان به اهداکنندگان فردی (فارغ‌التحصیلان و سایر افراد) و اهداکنندگان سازمانی

(بنیادها، شرکت‌ها و سایر سازمان‌ها) تقسیم می‌شوند. حجم موقوفات در سال ۱۹۸۸، توسط افراد و سازمان‌ها (به ترتیب ۴.۴۶۴ میلیارد دلار و ۴.۶۶۰ میلیارد دلار) تقریباً یکسان بوده است؛ اما در سال ۲۰۱۸ این تفاوت (۱۰.۶٪) بیشتر بود و وقف توسط افراد (۱۱.۲۱۰ میلیارد دلار) نسبت به سازمان‌ها (۱۳.۸۹۲ دلار) کمتر شد.

در مقوله سازمانی، اعطای بین بنیادها سالانه نزدیک به ۵ درصد رشد کرده است؛ در نتیجه، سهم بنیادها تقریباً ۱۰ واحد درصد افزایش یافت؛ در حالی که نسبت اعطای آنها در رده «سایر سازمان‌ها» نزدیک به ۳ واحد افزایش یافت. شرکت‌ها سهم ارائه را حدود ۸ درصد کاهش دادند. افزایش بزرگ در اعطای بنیاد با افزایش تعداد بنیادهای خانوادگی خصوصی، دارایی‌های رو به رشد بنیاد، و کمک‌هزینه بیشتر در ۲۰+ سال گذشته توضیح داده می‌شود (Foundation Center, 2019). این تلاش‌ها ممکن است ورودی‌ها و خروجی‌های جمع‌آوری موقوفات بنیادها را بهبود بخشد. با در نظر گرفتن موقوفات در ایالات متحده به‌طور کلی، کمک‌های مالی شرکت‌ها به‌عنوان درصدی از سود قبل از مالیات در طول دوره مطالعه کاهش یافت؛ اما سود به‌طور تصاعدی افزایش یافته است (Giving USA Foundation, 2019)؛ این بدان معناست که شرکت‌ها هنوز هم در زمان کنونی بیش از هر زمان دیگری به سازمان‌های غیرانتفاعی کمک می‌کنند. در این مطالعه، شرکت‌ها پول بیشتری دادند؛ اما کمترین نرخ رشد را داشتند. شاید الگوی بشردوستانه استراتژیک و نهایی آنها (Clevenger, 2014) باعث شده است شرکت‌ها بیشتر منابع بشردوستانه خود را به‌جای کالج‌ها و دانشگاه‌ها در اولویت‌های اهداف دیگر توزیع کنند.

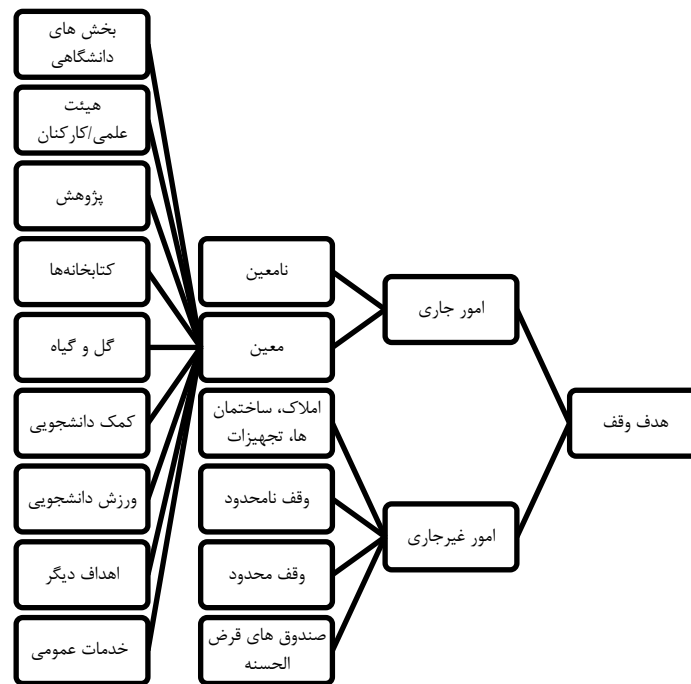
از بین تمام انواع اهداکنندگان، حمایت مالی فارغ‌التحصیلان دانشگاهی در طول دهه‌ها ثابت‌ترین بوده است که از ۲۶.۸ درصد دلارهای اهدایی شروع شده و به ۲۶.۰ درصد ختم می‌شود؛ البته در این بین، به ۳۱.۲ درصد نیز افزایش یافته است. این افزایش درصد به‌ویژه با توجه به کاهش گزارش شده در نسبت فارغ‌التحصیلانی که کمک‌های مالی می‌کنند، جالب است (Blackbaud, 2018 ; CASE, 2019b ; Scutari, 2018c) و اینکه بیشتر منابع از طریق تعداد کمتری از فارغ‌التحصیلان به دست آمده‌اند (Telin & Trollinger, 2014). سازگاری نسبی اعطای فارغ‌التحصیلان به‌طور کلی ممکن است به مدل پیشرفت «استلندارد» سازمان‌دهی مقدار درخور توجهی از تلاش‌های جمع‌آوری کمک‌های مالی حول وابستگی‌های فارغ‌التحصیلان مرتبط باشد. علاوه بر این، تحقیقات زیادی برای کمک به پزشکان برای درک تمایلات فارغ‌التحصیلان انجام شده است (Proper & Caboni, 2014: 39).

هدایای فارغ‌التحصیلان به‌طور متوسط سالانه ۳.۵٪ افزایش یافته است؛ در حالی که سایر افراد ۲.۹٪ افزایش یافته است. مدل جمع‌آوری سرمایه مبتنی بر فارغ‌التحصیلان ممکن است به نرخ آهسته‌تر افزایش در اعطای کمک‌های افراد دیگر و کاهش کلی در نسبت حمایت از سایر افراد مربوط باشد. ساختارهای جمع‌آوری کمک‌های مالی حول نیازهای این اهداکنندگان غیر فارغ‌التحصیل (مانند اعضای هیئت علمی، کارکنان، والدین، اعضای جامعه) کاملاً توسعه نیافته است (Drezner, 2013: 142).

۴-۴- هدف وقف

از بررسی مقالات، دو هدف کلی متمایز برداشت می‌شود: وقف برای امور جاری و موضوعات بلندمدت. امور جاری به نامحدود و محدود تقسیم می‌شود. سپس اهداف محدود به ۹ دسته بیشتر توضیح داده می‌شود. موضوعات بلندمدت به چهار هدف فرعی تقسیم می‌شوند که به تفصیل در نمودار شماره یک ارائه شده‌اند.

نمودار ۱- دسته‌بندی اهداف وقف

Chart 1- Classification of endowment goals

بررسی مصارف وقف نشان‌دهنده آن است که بیشتر این مصارف برای نیازهای عملیاتی و جاری بوده‌اند؛ به‌جز در سال ۱۹۹۸ که تقریباً برابری وجود داشت (۴۹٫۸٪ برای عملیات جاری). از ابتدای دوره مطالعه تا پایان، امور جاری و بلندمدت به‌ترتیب از ۵٫۱۰۸ میلیارد دلار به ۱۴٫۳۶۹ میلیارد دلار و ۴٫۰۱۶ میلیارد دلار به ۱۰٫۷۳۴ میلیارد دلار افزایش یافته که نسبت افزایش مصارف عملیاتی و جاری تغییری حدود ۱٫۳ درصدی داشته است. تأکید بر اهداف کوتاه‌مدت و موقت پس از سال ۲۰۰۸ آشکارتر شد و شاید منعکس‌کننده نگرانی‌ها دربارهٔ وقف بلندمدت ناشی از خسارات بحران مالی بزرگ بر موقوفات دانشگاه‌ها و تردیدهای فزاینده دربارهٔ مدیریت، استفاده و تناسب وقف باشد (Almanac, 2018; kim, 2017; Oxtoby, 2015; Thelin & Trollinger, 2014: 67).

اولویت‌بندی موقوفات معین نسبت به موقوفات عام در هر دو دسته هدف کوتاه‌مدت و بلندمدت مشهود است. کالج‌ها و دانشگاه‌ها به این موضوع با تأکید بیشتری در راستای جمع‌آوری کمک‌های مالی عمده (براساس رویکرد سنتی) توجه داشته‌اند (Thelin & Trollinger, 2014: 78). درخواست‌ها برای کمک‌های بزرگ بر تطبیق علایق اهداکنندگان خاص با نیازهای سازمانی خاص متمرکز است (Nyman et al, 2018: 1228). هدایای بزرگ‌تر حداقل تا حدی محدود می‌شوند و آموزش عالی هدایای بزرگ بیشتری دریافت می‌کند (۱ میلیون دلار) و بیشتر از هر زیربخش غیرانتفاعی دیگری (مدرسه خیریه خانواده لیلی دانشگاه ایندیانا، ۲۰۱۳). این در مقایسه با جمع‌آوری کمک‌های مالی سالانه است که بیشتر برای حمایت عمومی است و هدایای آن کمتر است (Thelin & Trollinger, 2014: 81). کمک‌های مالی/وقفی به چهار گروه تقسیم شدند: (۱) اموال، ساختمان‌ها و تجهیزات؛ (۲) وقف نامحدود؛ (۳) وام و (۴) وقف با موضوع معین. مقاصد محدود و وقفی، اکثریت مطلق هدایا را دریافت کرده‌اند که از ۵۰٫۸ درصد (۱۹۸۸) تا ۶۸٫۳ درصد (۲۰۱۸) هدایا به نسبت ۱۷٫۵ درصد افزایش یافته است. اهداکنندگان ساختمان‌ها و تجهیزات که بیش از ۳۶ درصد از بودجه هدف سرمایه/وقف در سال ۱۹۸۸ را تشکیل می‌داد، در

سال ۱۹۹۸ به حدود ۳۰ درصد کاهش یافت و تا سال ۲۰۱۸ در آن سطح باقی ماند. یک الگوی ناسازگار که با بالاترین رقم ۴۸۷ میلیون دلار در سال ۱۹۸۸ شروع شد، کاهش و تا حدی بهبود یافت؛ اما پس از آن به کمترین میزان یعنی ۳۲۴ میلیون دلار در سال ۲۰۱۸ کاهش یافته است.

در موضوع وقف در اهداف کوتاه مدت، روند محدود کردن مصرف منابع بیشتر بوده است. حجم منابع در هدف کوتاه مدت عام حدود ۲۴.۶ درصد از وجوه این دسته را در سال ۱۹۸۸ به خود اختصاص داد؛ اما در سال ۲۰۱۸ این افزایش فقط حدود ۱۰.۴ درصد - معادل ۲۵۰ میلیون دلار - در این تحقیق بوده است. اهداف اهداکنندگان در رویکرد کوتاه مدت متنوع بوده و هیچ هدفی بیش از ۴۰ درصد منابع را در هر زمان معین دریافت نکرده است. تحقیقات که می‌تولند شامل هر چیزی از تحقیقات پایه و نظری تا مطالعات کاربردی تر توسط هر یک از اعضای هیئت علمی در مراکز دانشگاهی، بیشترین سهم از بودجه عملیات جاری را در طول دهه‌ها دریافت کرده است - حدود یک سوم - اگرچه در طول زمان به نسبت کاهش یافته است، به نظر می‌رسد توجه به اهداف پژوهشی، منعکس کننده احساسات مثبت و مداوم عمومی مرتبط با نتایج تحقیق است. همان‌طور که در مطالعه درزرنر نشان داده شده است که بیش از ۸۰٪ از پاسخ‌دهندگان موافق بودند که آموزش عالی به پیشرفت‌های علمی در جامعه آمریکا کمک می‌کند (Drezner et al, 2013: 83).

دومین اولویت برجسته، وقف برای بخش‌های مختلف دانشگاهی، نسبت نسبتاً ثابتی از کل بودجه بین ۲۰ تا ۲۳ درصد بودجه را حفظ کرده است. بعد از آن، فضای سبز و فعالیت‌های ورزشی در دانشگاه بیشترین افزایش را در موقوفات داشتند. کمک‌های دانشجویی یکی از پایین‌ترین نرخ‌های افزایش متوسط سالانه (۳.۳٪) و کاهش نسبت هدایا (از ۱۲.۱٪ بالاتر در سال ۱۹۸۸ به ۹.۴٪ در سال ۲۰۱۸) را به خود اختصاص داد. تنها پس از سال ۲۰۰۸، هدایایی برای این منظور به مرز ۱ میلیارد دلار رسید. با توجه به افزایش هزینه‌های دانشگاه و اعتراض و نگرانی عمومی مرتبط، این یافته شگفت‌انگیز بود (Ma, 2018: 37; Baum et al, 2018; Mitchell et al, 2016; Webber, 2017: 3). با این حال، سایر تحقیقات نشان می‌دهند بیش از یک سوم وقف‌ها با موضوع معین اهداکنندگان از کمک‌های مالی دانشجویان حمایت می‌کنند و نشان می‌دهد این تأکید از نظر تاریخی سازگار است (CASE, 2020).

۵- نتیجه‌گیری

همان‌طور که در این تحقیق مشخص شد اهمیت منابع مختلف برای بهره‌گیری در حوزه آموزش عالی شامل صندوق‌های وقف، منابع درآمدی حاصل از فعالیت‌های تجاری، تخصیص بودجه دولتی و منابع حاصل از مشارکت فارغ‌التحصیلان از بررسی منابع مالی در کشورهای مالزی، آمریکا، اندونزی، ترکیه و بریتانیا آشکار است. امروزه به موقوفات به دلیل بازده سرمایه‌گذاری برتر خود در مقایسه با سایر سرمایه‌گذاران نهادی توجه شده است (Lerner et al., 2007: 241). در این مطالعه، روند بازده و سرمایه‌گذاری صندوق‌های وقف در کالج‌ها و دانشگاهها در کشورهای منتخب در بین سال‌های ۱۹۹۳ و ۲۰۲۱ بیان شد. حجم این صندوق‌ها به‌طور کلی در این دوره زمانی با نرخ رشد متوسط ۶.۳ درصد در سال عملکرد خوبی داشته است.

نتایج این تحقیق نشان‌دهنده رشد فزاینده اندازه صندوق‌های وقف است؛ جایی که دانشگاه‌های ثروتمند، ثروتمندتر می‌شوند؛ در حالی که بقیه مؤسسات عقب می‌افتند؛ البته شایان ذکر است بیشتر رشد در اندازه و حجم صندوق‌های وقف ناشی از عملکرد سرمایه‌گذاری بوده است. همان‌طور که در متن مقاله اشاره شد صندوق‌های وقف در سال ۲۰۰۵ بازدهی چشمگیری را به ثبت رسانده‌اند که میانگین بازده واقعی خالص ۱۲.۳ درصد بود. این بازدهی در مقایسه با بازده ۴.۴ درصدی

که شاخص استاندارد اند پورز ۵۰۰ در همان سال ثبت کرده بود، بیان‌کننده اهمیت و تفاوت بازدهی است. در واقع، طی دو دهه گذشته، تعداد چشمگیری از صندوق‌های وقف دانشگاهی در بین تمام سرمایه‌گذاران نهادی در صدک برتر عملکرد بوده‌اند. براساس رتبه‌بندی عملکرد طرح‌های بزرگ با مزایای تعریف‌شده از سوی شرکت تحقیقاتی مالی اس‌ای‌آی^۱، ۵ درصد از صندوق‌های وقف کالج‌ها و دانشگاهها از بازده بالای صدک صندوق‌های بازنشستگی شرکتی بین سال‌های ۱۹۹۶ و ۲۰۰۵ فراتر رفتند. عوامل اساسی در این بازدهی بالا به‌اندازه صندوق وقف، کیفیت آموزش‌ها و استفاده از سرمایه‌گذاری‌های جایگزین مرتبط است.

نتایج این تحقیق نشان می‌دهند حمایت بشردوستانه از آموزش عالی در قالب صندوق‌های وقف در سه دهه گذشته رو به رشد بوده است. این مطالعه نشان داد اهداکنندگان در حال حاضر بیشتر از ۲۸ سال پیش به آموزش عالی کمک می‌کنند و این به تغییرات مشخصی در تجلی این حمایت در طول زمان اشاره دارد. این تحقیق نشان می‌دهد آموزش عالی با سرمایه‌گذاری‌ها و افزایش در جذب سرمایه، در نقطه عطفی قرار دارد (Conley & Tempel, 2006: 160; Lorin, 2017; Ruffalo Noel, 2017; Levitz, 2018; Gardner, 2017). این ممکن است در نتیجه افزایش تعداد نهادهای آمریکایی باشد که کمک‌های بشردوستانه انجام می‌دهند (Grimm & Dietz, 2018; Rooney, 2018) یا تغییر سیاست مالیاتی (Delaney & Tompson, 2019; Rooney, 2018) و شرایط آموزش عالی مانند مبارزات در ارتباط با انجمن فارغ‌التحصیلان، الگوهای جدید ارائه‌شده در میان نسل‌های مختلف و تلاش‌های عقب‌افتاده برای جلب توجه اهداکنندگان مختلف وقف باشد (Drezner, 2013: 128; O'Neil, 2014). در واقع، کاهش در ارائه آموزش عالی قبلاً برای سال ۲۰۱۹ پیش‌بینی شده و تمدید شده بود.

در سال ۲۰۲۰ به دلیل وجود ویروس کرونا و تظاهرات گسترده نژادپرستی سیستمی (Bauer-Wolf, 2020; Paterson, 2019) عملکرد کالج‌ها و دانشگاهها و زندگی دانشجویان، کارمندان و وقف‌کنندگان تحت تأثیر قرار گرفت. ویروس کرونا باعث شد بسیاری از مؤسسات جمع‌آوری کمک‌های مالی را متوقف کنند و بر نیازهای بهداشتی دانشجویان تمرکز کنند (Scutari, 2020). در پاسخ به ویروس و نیاز مبرم به برابری اجتماعی، اهداکنندگان سازمانی در حال ارزیابی مجدد معیارها و استراتژی‌های خود در جمع‌آوری منابع از طریق صندوق‌های وقف هستند و اهداکنندگان فردی نیز ممکن است با ارائه روش‌های جدید پاسخ دهند (Scutari, 2020; Blumenstyk, 2020; Stewart & Kulish, 2020) رهبران پیشرفت دانشگاه انتظار ندارند در سال جاری به اهداف جمع‌آوری کمک‌های مالی خود برسند و کاهش طولانی‌مدت در اعطای سرمایه را پیش‌بینی می‌کنند (Haynes, 2020).

نتایج این تحقیق به دانشگاههایی که به دنبال استفاده از روش‌های مشابه با کپی کردن استراتژی‌های سرمایه‌گذاری وقف‌های برترند، پیشنهاد می‌کند که:

- از مدل تأمین مالی صندوق‌های وقف دانشگاهی در تمام دانشگاههای کشور استفاده شود.
- براساس تجربیات کشورها، راه‌اندازی صندوق‌های وقف دانشگاهی در راستای مصارف جاری راهکاری است که می‌تواند به بهبود عملکرد دانشگاهها کمک کند.
- طی مکانیسمی فارغ‌التحصیلان دانشگاه در صندوق‌های وقف عضو شوند و از منابع آنها در هزینه‌های دانشگاه استفاده شود.

¹ Simulated Environments Inc.

- دانشگاه‌ها می‌توانند از طریق منابع درآمدی حاصل از صندوق‌های وقف بلندمدت در امور جاری نیز بهره‌گیری کنند.
- بررسی عملکرد صندوق‌های وقف در کشورهای منتخب، بیان‌کننده وجود تفاوت در برخی ویژگی‌های سازمانی مانند اندازه صندوق و روش انتخاب اهداکنندگان وقف است؛ بنابراین، پیشنهاد می‌شود صندوق‌های وقف از استراتژی‌های بومی و متناسب با نیاز خود برای تخصیص وجوه به طبقات خاص دارایی استفاده کنند.

۶- منابع فارسی

- الاسرج، ح. ع. م. (۲۰۱۲). دور الصنادیق الوقفیه فی التمیمه، مجله بحوث الاسلامیه و اجتماعیه متقدمه، ۲(۲)، ۳۷۱-۳۸۶.
- ایروانی، م. ج. و استاد، ا. (۱۳۹۷). معرفی صندوق‌های وقفی در مسیر تجمیع سرمایه و مشارکت‌های مردمی در فعالیت‌های اقتصادی، دومین همایش ملی خیر ماندگار (مطالعه و ارزیابی امور خیر در ایران با تمرکز بر چالش‌های نیکوکاری در ایران امروز).
- ذاکر صالحی، غ.، قانع‌راد، سید م. ا. (۱۳۹۴). مرور نظام‌مند و فراتحلیل پژوهش‌های ایرانی در قلمرو مطالعات اجتماعی علم و فناوری. مجله مطالعات اجتماعی ایران، ۹(۲)، ۶۳-۲۹.
- سالاران، ا. (۱۳۸۷). امکان‌سنجی تشکیل صندوق‌های وقفی در ایران و آثار اقتصادی آن. پایان‌نامه ارشد، قم: دانشگاه مفید.
- شهنازی، ر. رستم‌زاده، پ. پورمولا، م. ه. بالایی، م. (۱۳۹۸). تأمین مالی مسکن برای اقشار کم‌درآمد از طریق تعاونی بر مبنای وقف، جستارهای اقتصادی ایران با رویکرد اسلامی، ۱۶(۳۱)، ۷۱-۸۹.
- عبدالله‌لطیف مشهور، ن. (۱۳۸۹). تجربه کشورها: بررسی مؤسسات وقفی در برخی از کشورهای غیراسلامی و استفاده از تجربیات آنها، وقف میراث جاویدان، ۱۷(۲)، ۱۶۵-۲۰۲.
- عبده تبریزی، ح. (۱۳۸۳). سیاست‌های مالی در سازمان‌های وقفی و خیریه جهان، وقف میراث جاویدان، ۱۲(۴۵)، ۳۴-۴۸.
- عبده تبریزی، ح. و هاشمی نسب، م. م. (۱۳۷۹). وقف و تشکیل سرمایه در بازار مالی ایران، وقف میراث جاویدان، ۸(۳)، ۸۰-۸۲.
- عیسوی، م. طالبلو، ر. و کاظمی نجف‌آبادی، م. (۱۳۹۳). طراحی مدل پیشنهادی صندوق مشترک سرمایه‌گذاری وقف در اقتصاد ایران، جستارهای اقتصادی ایران با رویکرد اسلامی، ۱۱(۲۱)، ۷۵-۹۶.
- قارون، م. (۱۳۷۶). بررسی راه‌های تأمین منابع مالی دانشگاه‌ها، تهران: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- قدیری معصوم، م. مطیعی لنگرودی، سیدح، زالی، م. ر. غلامی، ع. (۱۳۹۹). مرور نظام‌مند و فراتحلیل کیفی پژوهش‌های اکوسیستم کارآفرینی. پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، ۵۲(۳)، ۱۰۸۳-۱۱۰۲.
- کاظمی نجف‌آبادی، م. (۱۳۹۶). برون‌رفت از چالش مدیریت در صندوق مشترک سرمایه‌گذاری وقف از منظر حاکمیت شرکتی، جستارهای اقتصادی ایران با رویکرد اسلامی، ۱۴(۲۷)، ۱۳۱-۱۵۲.
- مؤمنی، م. (۱۳۷۳). بنیادهای وقفی در آلمان فدرال. لزوم تأسیس بنیادهای وقفی هماهنگ با مقتضیات زمان. وقف میراث جاویدان، ۸(۱)، ۹۴-۱۰۳.
- نجفی جواهری، م. ح. (۱۳۶۲). جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام. مترجم: عباس قوچانی. دار إحياء التراث العربی. بیروت.

References

- Abant Izzet Baysal university. (2016). <http://www.ibu.edu.tr/en/university/history>.
- Abdeh Tabrizi, H., and Hashemi Nasab, Seyyed M. M. (2000). Waqf and capital formation in Iran's financial market. *Waqf, Eternal Legacy*, 8(3), 80-82. (In Persian)
- Abdo Tabrizi, H. (2004). Financial policies in endowment and charitable organizations of the world. *Waqf, Eternal Legacy*, 12(45), 34-48. (In Persian)
- Abdul Latif Mashoor, N. (2010). The experience of countries, examining endowment institutions in some non-Islamic countries and using their experiences. *Waqf, Eternal Legacy*, 17(2), 165-202. (In Persian)
- Ahmad, A., Muhammad, S. bin., and Kamaruzzaman, M. A. bin. (2012). Education development through

- Waqf. *3rd International Conference on Islam and Higher Education*, 13, 1–22.
- Akhtar, Z. (2012). Charitable trusts and Waqfs: Their parallels registration process, and tax reliefs in the united kingdom. *Statute Law Review*, 34 (3), 281–295.
- Akhunov, A. M. (2015). Issue of Waqf in the context of establishment of muslim institutions in the post-soviet tatarstan. *Journal of Sustainable Development*, 8 (5), 157–163.
- Al Asraj, H. A. M. (2012). Dowr Al-Şanādīq Al-Vaqfīyah fī Al-Tanmīyah. *Journal of Islamic and Social Research*, 2(2), 371-386.(In Persian)
- Asuhaimi, F. A., Shafii, Z., and Alias, M. H. (2013). The Effort of selected public universities in developing Awqaf properties using cash Waqf instrument. *Journal of Chemical Information and Modeling*, 53 (9), 1689–1699.
- Bauer-Wolf, J. (2020). College fundraisers fear they won't meet goals because of coronavirus, survey says. *Education Dive*. Retrieved from <https://www.educationdive.com/>
- Bahroni., Imam. (2012). Streamlining education institution through Waqf enlargement: An experience of gontor system. *At-Ta'dib*, 7 (2).
- Bajeux-Besnainou, I., and Ogunc, K. (2006). Spending rules for endowment funds. *Review of Quantitative Finance and Accounting*, 27(1), 93-107.
- Blackbaud. (2018). *donorCentics annual report on higher education giving*. Available from <https://www.blackbaud.com>.
- Blumenstyk, G. (2020). How the coronavirus is prompting higher-ed grantmakers to change course. *The Chronicle of Higher Education*. Retrieved from <https://www.chronicle.com>
- Boris, E. T. (1992). *Philanthropic foundations in the United States: An introduction*. Council on Foundations.
- Borgonovi, F., and O'Hare, M. (2004). The impact of the national endowment for the arts in the United States: Institutional and sectoral effects on private funding. *Journal of cultural Economics*, 28(1), 21-36.
- Carlson, S. (2007). A House divided. *Chronicle of Higher Education*, 53 (June 29), A20–A22.
- Clevenger, M. R. (2014). *An organizational analysis of the inter-organizational relationships between a public American higher education university and six United States corporate supporters: An instrumental, ethnographic case study using Cone's corporate citizenship spectrum* (Doctoral Dissertation). Retrieved from <https://hdl.handle.net/10355/45866>
- Che Yaacob, A., and Muhamad Don, M. A. (2013). Peranan wakaf untuk pembangunan pendidikan tinggi; Sejarah silam dan contoh pelaksanaan di malaysia. *Proceedings of World Universities' Islamic Philanthropic*, 6 (1), 188–194.
- Conley, A., and Tempel, E. R. (2006). *Philanthropy*. In D. M. Priest & E. P. St. John (Eds.). Privatization and public universities (pp 151–172). Bloomington, IN: Indiana University Press.
- Council for Advancement and Support of Education (CASE). (2019). 2018 Voluntary support of education. *Trends in alumni giving*. Retrieved from <https://www.case.org/resources/voluntary-support-education-trends-alumni-giving>.
- Council for Advancement and Support of Education (CASE). (2020). *Voluntary support of education key findings, 2018–2019*. Retrieved from <https://www.case.org/resources/voluntary-support-education-key-findings-2018-19>.
- Delaney, T., and Thompson, D. (2019). The effects of 2019 tax-policy decisions will linger for decades. It's time to weigh in. *The Chronicle of Philanthropy*. Retrieved from <https://www.philanthropy.com/>
- Drezner, N. D. (Ed.). (2013). *Expanding the donor base in higher education: Engaging non-traditional donors*. New York, NY: Routledge.
- Drezner, N. D. (2011). *Philanthropy and fundraising in American higher education*, San Francisco., CA: Jossey-Bass.
- Drezner, N. D. (2006). Recessions and tax-cuts: Economic cycles' impact on individual giving, philanthropy, and higher education. *International Journal of Educational Advancement*, 6(4), 289–305.
- Esavi, M., Taleblo, R., and Kazemi, M. (2013). Designing the proposed model of Waqf joint investment fund in Iran's economy. *Journal of Iran's Economic Essays; an Islamic approach*, 11(21), 75-96.(In

Persian)

- Farrell, E. (2007). Is Bigger any better?. *Chronicle of Higher Education*, 54, A23–A24.
- Frank, K. A. (2014). *Twenty-five years of giving: Using a national data set to examine private support for higher education*. (Doctoral dissertation). University of Southern Florida.
- Foundation Center. (2019). *Foundation stats*. Retrieved from <http://data.foundationcenter.org/#/foundations/all/nationwide/total/list/2015>.
- Gardner, L. (2017). Public universities are getting better at bagging big gifts. *The Chronicle Of Higher Education*. Retrieved from <https://www.chronicle.com>.
- Ghazali, M. A.-I., and Md. Sawari, S. S. (2014). Pengurusan Waqf pendidikan di Institusi perguruan tinggi malaysia; Satu sorotan literatur. *International Journal of Islamic and Civilization Studies*, 1, 35–44.
- Grimm, R. T., Jr., and Dietz, N. (2018). *Where are America's volunteers? A look at America's widespread decline in volunteering in cities and states*. (Research Brief). College Park, MD: Do Good Institute, University of Maryland. Retrieved from <https://publicpolicy.umd.edu/>
- Harun, F. M., Possumah, B. T., and Mohd Shafiai, M. H. (2016). Issues and economic role of Waqf in higher education institution: Malaysian experience. *Al-Iqtishad: Journal of Islamic Economics*, 8 (1), 149–168.
- Haynes, E. (2020). College fundraising expected to drop sharply in the next few years. *Te Chronicle of Philanthropy*. Retrived from <https://www.philanthropy.com>
- Harun, F. M., Possumah, B. T., Mohd Shafiai, M. H. Bin., and Nor, A. H. M. (2016). Issues and economic role of Waqf in higher education institution: Malaysian experience. *Al-Iqtishad: Jurnal Ilmu Ekonomi Syariah*, 8 (1), 149-168.
- Hilmiyah, N., Mohd Shafiai, M. H., Ahmad, S., Ramzi, M., and Che Hariff, M. R. (2013). Wakaf produktif dalam pembangunan pendidikan: Kajian di pondok moden darussalam gontor indonesia. *Persidangan Kebangsaan Ekonomi Malaysia Ke VIII (PERKEM VIII)* 3: 1302–1314.
- Hoover, E. (2007). Harvard's New aid policy raises stakes. *Chronicle of Higher Education*, 54, A4.
- Huda, M. (2009). Manajemen fundrasung Wakaf: Potret yayasan badan Wakaf Universitas Islam Indonesia yogyakarta dalam menggalang Wakaf. *Fakultas Syariah Dan Ekonomi STAIN Ponorogo*, 11 (1), 1–26.
- Hussin, R., Rashid, R. A., and Yaakub, N. I. (2016). Exploratory study on Waqf implementation in malaysian public and private Universities: With special reference to turkish Universities. *Proceeding Kuala Lumpur International Business, Economics and Law Conference*, 9, 399–409.
- Ihsan, H., and Ibrahim, Sh. H. H. M. (2011). WAQF accounting and management in Indonesian WAQF institutions: The cases of two WAQF foundations. *Humanomics*.
- Indiana University Lilly Family School of Philanthropy. (2013). A decade of million-dollar gifts: A closer look at major gifts by type of recipient organization, 2000–2011. *Indianapolis, IN*. Retrieved from <https://scholarworks.iupui.edu/handle/1805/5744>.
- Irvani, M. J., and Ostad, I. (2017). Introducing endowment funds in the path of capital accumulation and people's participation in economic activities. *the second national conference of lasting charity (study and evaluation of charitable affairs in Iran with a focus on the challenges of philanthropy in Iran today)*. (In Persian)
- Johnstone, D. B., and Marcucci, P. N. (2010). *Financing higher education worldwide: Who pays? Who should pay?*. Johns Hopkins University Press.
- Kazemi Najafabadi, M. (2016). The way out of the management challenge in Waqf mutual fund from the perspective of corporate governance. *Journal of Iran's Economic Essays; an Islamic approach*, 14(27), 131-152.(In Persian)
- Koc University. (2016). History of Koc University. <https://www.ku.edu.tr/en/about-ku>.
- Kroll, J. A. (2012). *Benchmarking investments in advancement: Results of the inaugural CASE Advancement Investment Metrics Study (AIMS)*. CASE White Paper. Council for Advancement and Support of Education.
- Kim, A. (2017). Te bipartisan quest for college-endowment reform. *Te Atlantic*. Retrieved from <https://www.theatlantic.com>
- Lerner, J., Schoar, A., and Wongsunwai, W. (2007). Smart institutions, foolish choices: The limited partner performance puzzle. *The Journal of Finance*, 62(2), 731-764.

- Lerner, J., Schoar, A., and Wang, J. (2008). Secrets of the academy: The drivers of university endowment success. *Journal of Economic Perspectives*, 22(3), 207-222.
- Lorin, J. (2017). University endowments. *Bloomberg QuickTake*. Available from <https://www.bloomberg.com/quicktake/university-endowments>.
- Ma, J., Baum, S., Pender, M., and Libassi, C. (2018). *Trends in college pricing 2018*. New York, NY: TeCollege Board.
- Mahamood, S. M., and Asmak, Ab. R. (2015). Financing universities through waqf, pious endowment: is it possible?. *Humanomics*, 31 (4), 430-453.
- Mahamood, S. M., and Asmak Ab. R. (2014). Waqf financing for higher education: Contemporary funding applications in some selected countries. *Prosiding Pelestarian Institusi Wakaf Memperkasa Pendidikan Tinggi Negara*, 263-278.
- McClure, K. R., and Titus, M. A. (2018). Spending up the ranks? Te relationship between striving for prestige and administrative expenditures at US public research universities. *Te Journal of Higher Education*, 89(6), 961-987.
- McClure, K. R., and Anderson, P. N. E. (2020). An uneven playing field: Fundraising at regional public universities in the aftermath of the great recession. *Philanthropy & Education*, 3(2), 1-26.
- Mitchell, M., Leachman, M., and Masterson, K. (2016). Funding down, tuition up: State cuts to higher education threaten quality and affordability of public colleges. Washington, DC: *Center on Budget and Policy Priorities*. Retrieved from <https://www.cbpp.org/research/state-budget-and-tax/funding-down-tuition-up>.
- Mohsin, M. I. A. (2013). Financing through Cash-Waqf: A revitalization to finance different needs. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 6, 304-321.
- Momeni, M. (1373). Endowment foundations in federal Germany. The need to establish endowment foundations in accordance with the requirements of the time. *Waqf, Eternal Legacy*, 8, 94-103.(In Persian)
- Najafi Javaheri, M. H.. (1983). *Jawaharlal kalam in the explanation of the laws of islam*. Translator: Abbas Guchani. Revival of Arabic heritage. Beirut.(In Persian)
- Nyman, J., Pilbeam, C., Baines, P., and Maklan, S. (2018). Identifying the roles of university fundraisers in securing transformational gifts: Lessons from Canada. *Studies in Higher Education*, 43(7), 1227-1240.
- O'Neil, M. (2014). From millennial donors, little loyalty to alma mater. *The Chronicle of Higher Education*. Retrieved from <https://www.chronicle.com>
- Oxtoby, D. (2015). Endowments are financial pillars, not piggy banks. *The Chronicle of Higher Education*. Available from <https://www.chronicle.com>
- Palansamy, and Sipalan. (2015). *Student group see red after 2016 education budget trimmed*. <http://www.themalaymailonline.com/malaysia/article/student-groups-see-red-after->
- Paterson, J. (2019). Giving to higher ed will slow in 2019, Moody's predicts. *Education Dive*. Available from <https://www.educationdive.com/>
- Proper, E., Caboni, T. C., Hartley, H. V., and Willmer, W. K. (2009). More bang for the buck: Examining influencers of fundraising efficiency and total dollars raised. *International Journal of Educational Advancement*, 9(1), 35-41. <http://dx.doi.org/10.1057/ijea.2009.19>.
- Qadiri Masoum, M., Matiei Langroudi, Seyed H., Zali, M. R., and Gholami, A. (2019). Systematic review and qualitative meta-analysis of entrepreneurial ecosystem research. *Human Geography Research*, 52(3), 1083-1102.(In Persian)
- Qaroun, M. (1376). *Examining ways of providing financial resources for universities*. Tehran: Higher Education Research and Planning Institute.(In Persian).
- Rooney, P. (2018). Charity and taxes: 4 questions answered. *Te Conversation*. Retrieved from <https://theconversation.com/>
- Ruffalo, N. L. (2018). *Advancement leaders speak 2018: The future of higher education fund raising campaigns*. Cedar Rapids, IA: Ruffalo Noel Levitz.
- Saifuddin, F., Kayadibi, S., Polat, R., Fidan, Y., and Kayadibi, O. (2014). The role of cash waqf in poverty

- alleviation: case of Malaysia. *Kuala Lumpur International Business, Economics and Law Conference*, 4 (1), 272–289.
- Salaran, E. (2008). *Feasibility of forming endowment funds in Iran and its economic effects*. Master thesis, Qom: Mofid University. (In Persian)
- Scutari, M. (2020). Course correction: Will the coronavirus crisis upend the higher ed fundraising model? *Inside Philanthropy*. Retrieved from <https://www.insidephilanthropy.com>
- Scutari, M. (2018). Mega-donors rarely support historically black colleges. Will this gift change that? *Inside Philanthropy*. Retrieved from <https://www.insidephilanthropy.com>
- Shahnazi, R., Rostamzadeh, P., Pourmola, M. H., and Baaiti, M. (2018). Housing financing for low-income groups through a cooperative based on endowment, bi-quarterly. *Journal of Iran's Economic Essays; an Islamic approach*, 16(31), 71-89. (In Persian)
- Shaker, G. G., and Borden, V. M. (2020). Analyzing three decades of philanthropic giving to US higher education (1988–2018). *Philanthropy & Education*, 4(1), 1-42.
- Sulaiman, M., Adnan, M. A., and Nor, P. N. S. M. (2009). Trust me! A case study of the international islamic University Malaysia's Waqf fund. *Review of Islamic Economics*, 13 (1), 69–88.
- Stewart, J. B., and Kulish, N. (2020). Leading foundations pledge to give more, hoping to upend philanthropy. *The New York Times*. Retrieved from <https://www.nytimes.com>
- Almanac. (2018). Average annual effective spending rates for U.S. college endowments, FY 2017. *The Chronicle of Higher Education*. Retrieved from <https://www.chronicle.com/article/average-annual-effective-spending-rates-for-u-s-college-endowments-fy-2017/>
- UNESCO. (2009). The Impact of the financial crisis to higher education. *Asian-Uerope Foundation*, Manila, Philipines.
- Webber, D. A. (2017). State divestment and tuition at public universities. *Economics of Education Review*, 60, 1–4. doi.org/10.1016/j.econedurev.2017.07.007.
- Theilin, J. R., and Trollinger, R. W. (2014). *Philanthropy and american higher education*. New York, NY: Palgrave Macmillan.
- Zakir Salehi, Gh., and Qaneirad, Seyyed M. A.. (2014). Systematic review and meta-analysis of Iranian research in the field of social studies of science and technology. *Iranian Journal of Social Studies*, 9(2), 63-29. (In Persian)
- Zumeta, W. (2001). *The Finance of higher education*. USA: Agathon press.